

Kirja-arvio

Jiri Nieminen

Vihapuhe, kokemus ja verkkokeskustelun hallinta

Pöyhtäri, Reeta; Haara, Paula & Raittila, Pentti (2013). *Vihapuhe sananvapautta kaventamassa*. Tampere: Tampere University Press, 271 s.

► Viime vuosina toimittajat, tutkijat, asiantuntijat ja poliitikot ovat työssään joutuneet yhä enemmän käsittelemään vihapuheeksi kutsumutta ilmiötä. Tavalliselta nettisurffailijaltakaan internetin aggressiivinen käyttäytyminen on tuskin jäänyt huomaamatta. Ei olekaan ihme, että Tampereen yliopiston Journalismin, viestinnän ja median tutkimuskeskus COMETissa vuosina 2012–2013 tehty tutkimus nousi valtakunnan otsikoihin, kun tutkimukseen perustuva teos julkaistiin viime marraskuussa. Se auttaa suhteuttamaan ilmiötä ja välineitä sen tutkimukseen.

Teos *Vihapuhe sananvapautta kaventamassa* jakautuu kuuteen lukuun: johdantoa ja johtopäätöksiä ympäröi neljää lukua. Heti johdannossa tehdään käsitteellinen erottelu rangaitavan vihapuheen ja verkon arkisen ”hyvien tapojen vastaisen ja leimaavan” kielenkäytön välillä. Niin ikään muistutetaan, että vihaista puhetta ei sinänsä ole kielletty Suomen lainsäädännössä. Kiellettyä on ainoastaan kiihottaminen kansaryhmää vastaan ja yksilön tapauksessa kunnianloukkaukseen syyllistyminen. Toisaalta kirjassa puhutaan sananvapauden kaventamisesta ja sensuroinnista silloinkin, kun rajoitukset eivät perustu lakiin, vaan tiedotusvälineen oikeuteen hallinnoida verkko keskustelua.

Vihapuhe-teoksen teoriaosuudessa keskeinen esimerkki on viime vuosikymmenen

lopussa Euroopassa ja Suomessa noussut maahanmuutto- ja islaminvastainen diskurssi. Kirjan ohueksi jäävässä historiallisessa katsauksessa tyydytään viittamaan toisen maailmansodan jälkeen kehittyneeseen lainsäädäntöön, jonka tarkoituksena on estää juutalaisten joukkomurhan kaltaisten ilmiöiden toistuminen Euroopassa. Antisemitismin ja islaminvastaisuuden keskinäistä suhdetta ja eroa ei syvällisemmin käsitellä.

Kolmannessa luvussa käsitellään vihapuhetta monipuolisemmin, viiden ajankohtaisen tapauksen viitoittamana. Esimerkkinä niin sanotuista naisten keskustelufoorumeista ja -palstoista käytetään Vauvafoorumia ja Kaksplus-keskustelupalstaa. Niille ovat ominaisia trollaus eli provosoivat viestit, joiden tarkoitus on saada mahdollisimman moni kirjoittaja hermostumaan. Seurauksena on viestiketju, josta ei tiedä kuka on tosissaan ja kuka ei.

Neljään muuhun esimerkkiin liittyy kysymys journalismin suhteesta vihapuheeseen. Blogikirjoittajien reagointi vihreiden puoluekokouksen myönteiseen suhtautumiseen eutanasiaan ja perussuomalaisen köyliöläisen kunnanvaltuutetun kommentit Facebookissa toimivat kirjassa esimerkkinä siitä, kuinka tiedotusvälineet omalla loogiikallaan osallistuvat vihaisen puheen levittämiseen. Näistä jälkimmäisessä tapauksessa kirjoittaja sai oikeudessa tuomion, eutanasiakeskustelussa

kysymys oli enemmänkin moraalinen. Ruotsinkielisen Dragsvikin varuskunnan säästäminen lakkautukselta oli uutinen, joka nosti esille kielikysymyksen. Sen yhteydessä tiedotusvälineet olivat kieli keskellä suuta. Sen sijaan Malmin-kartanon raiskaustapauksessa tiedotusvälineet olivat valmiita suojelemaan alaikäistä uhria ja tekijöitä, mutta verkkokeskustelu alkoi siitä huolimatta elää omaa elämäänsä. Kun vihaisen puheen esittäjänä on poliitikko, ovat tiedotusvälineetkin hanakampia toistamaan hänen lausuntojaan ja levittämään vihapuhetta uutisena.

Neljäs luku perustuu vihapuheen vastaanottajien, 28 toimittajan, asiantuntijan, tutkijan poliitikon ja kansalaisjärjestötoimijan, haastatteluihin. Tulokset voidaan yksinkertaistaa seuraavasti: Naiset saavat enemmän vihaista puhetta osakseen kuin miehet, ja naisten saama palaute on usein seksististä. Toisekseen, toimittajat ja poliitikot ovat paksumaisempia kuin asiantuntijat ja tutkijat. Ensimmäiset mainitut ovat tottuneet vihaiseen palautteeseen ja valmistautuneet siihen henkisesti alalle ryhtyessään. Sen sijaan asiantuntijat kokevat vihapuheen usein epämiellyttävänä tai jopa pelottavana ja rajoittavana ilmiönä. Heille vihapuhe ei ole ammattiin liittyvä ja hyväksyttävä luontaisuuksena. Tästä seuraa ristiriita: toimittajat ovat valmiimpia käsittelemään esimerkiksi maahanmuuttoa ja siirtolaisuuteen liittyviä asioita kuin tutkijat tai asiantuntijat antamaan niistä lausunnon. Vaarana onkin, että journalistien jutut alkavat tämän takia muistuttaa yhä enemmän Alivaltiosihteerin, jossa toimittaja haastattelee toista toimittajaa

Viidennessä luvussa aiheena on verkkokeskustelun hallinta eli moderointi. Kotimaisten tiedotusvälineiden ja internetin keskustelupalstojen lisäksi tutkimuksen kohteena on useampi ruotsalainen, hollantilainen ja englantilainen media. Luku muistuttaa, kuinka monipuolisia verkkokeskustelun hallintakäytännöt voivat olla. Moderointi voi tapahtua etu- tai jälkikäteen, toimitus voi päättää mihin artikkeleihin on kommentointimahdollisuus ja osallistuu toimittajien keskusteluun itse. Moderoinnin voi myös tehdä talon omana työnä tai

ulkoistaa. Lisäksi luvussa huomautetaan, ettei moderoinnilla ainoastaan mahdollisteta verkkokeskustelua yleensä ja estetä laittomuuksia vaan kyse on brändinmuokkauksesta: laatuohjelmat pelkäävät hyvien tapojen vastaisen kielenkäytön leimaavan koko julkaisun ja ovat kiristäneet kontrollia.

Teoksen keskeinen jännite syntyy sananvapauden ja vihapuheen välille. Sananvapauden ja vihapuheen jännite on myös teoksen keskeinen johtopäätös ja tutkimustulos. Toisaalta vihapuheen koetaan tukehduttavan julkista keskustelua ja vaien tavan keskusteluun osallistuvien ”ei-vihaisten” kanssaihminen äänen, mikä tekee nettikeskustelusta monotonista. Toisaalta verkkokeskusteluihin puuttuminen ja moderointi on nostanut esiin kysymyksen sananvapaudesta.

Kirjan vahvuutena ja heikkoutena on sen ajankohtaisuus. Se tarttuu ajankohtaiseen ja tärkeään ilmiöön käyttäen esimerkkejä parin vuoden sisäältä. Samaan hengenvetoon voidaan kysyä, olisiko käsiteltyjä teemoja pitänyt pureskella huolellisemmin ja olisiko ne voitu kytkeä laajemmin yhteiskuntatieteelliseen teoriaan, esimerkiksi sosiologiseen keskusteluun, joka käsittelee siirtymää teolliseen tuotantoon perustuneesta modernista kuriyhteiskunnasta myöhäismoderniin jälkiteolliseen informaatioteknologiaan ja palveluihin perustuvaan kontrolliyhteiskuntaan.

Niin mielenkiintoisia kuin vaikkapa listat erilaisista verkkokeskustelujen hallinnointikäytännöistä ovatkin, jää kaipaamaan jonkinlaista syvärakennetta. Teoksessa olisi voinut esimerkiksi kysyä, kuinka vihapuhe suhteutuu esimerkiksi hypoteesiin, jonka mukaan myöhäismodernissa yhteiskunnassa valta ei enää toimi normalisoimalla valtiovallan tasolla vaan tuottamalla moneutta kansalaisyhteiskunnan käyttöliittymässä. Niin ikään olisi ollut mielenkiintoista kuulla, miten vihapuheen edistäminen tai edistämättömyys kaupallisessa mediassa on yhteydessä globaaliin kapitalismin logiikkaan. Entä miten verkon aggressiivisen käyttäytyminen on sukupuolittunut? Ilmiö kyllä tunnustetaan teoksen sivuilla, mutta sille ei anneta selitystä. Miestutkimuksessa on kirjoitettu siitä, kuinka moderni maskuliinisuus

rakentuu ulkoisen ja sisäisen viholliskuvan varaan, joilla tuetaan minuutta. Olisiko vihapuhe mahdollista ymmärtää miehisenä minäproteesin tuottamisena?

Vaikka teos on vailla viittausta Michel Foucault'n tuotantoon tai työvoiman ja pääoman väliseen ristiriitaan, sisältää se tamperelaisille yhteiskuntatieteilijöille yhden ominaisen perinteen, nelikentän. Siitä on nostettava hattua.

Samoin on totta, että niin sanottuja maa-hanmuuttokriitikoita yhteen kokoava Hommafoorumi on parin viime vuoden aikana ollut merkittävä poliittinen keskustelupalasta. Se on osaltaan ollut varmistamassa useamman kuin yhden ehdokkaan pääsyn kansanedustajaksi, mutta tähänkin ilmiöön olisi voinut ottaa etäisyyttä. On esimerkiksi kyseenalaista, kuinka tärkeää meidän on tietää, millä mainesanoilla entinen perussuomalainen ja nykyinen Muutos 2011 -puolueen kansanedustaja James Hirvisaari määritteli lokakuussa 2013 entisiä kansanedustajatovereitaan – edes alaviitteessä.

En kuitenkaan ensisijaisesti syytä kirjoittajia siitä, että välillä teoksessa keskitytään enemmän puihin kuin metsään. Syyttävä sormi osoittaa erään helsinkiläisen mediatalon säätiöön, joka kuulemma vaatii myöntämiltään rahoituksilta pikaisia tutkimustuloksia ja julkaisuja – ja sitä saa mitä tilaa. *Vihapuhe sananvapautta kaventamassa* käynee vuoden tai kahden kurssilukemistona viestinnän ja journalismin opiskelijoilla ja se saattaa kiinnostaa toimittajia, joita ilmiö koskettaa. Mutta ajatonta klassikkoa teoksesta tuskin tulee.

Lopuksi on syytä kiinnittää huomiota teoksen esipuheeseen, jossa mainitaan, että suurimman osan teosta ja sitä edeltäneestä tutkimuksesta kirjoitti Reeta Pöyhtäri. Paula Haaran kädenjälki näkyy kolmannessa luvussa ja Pentti Raittila on toiminut tutkimuksen johtajana ja vaikuttanut aiheen rajaukseen. Tämä herättää lukijalle kysymyksen siitä, onko Pöyhtärin osuus suhteessa muihin kirjoittajiin niin suuri, että vain hänen nimensä olisi ollut syytä kirjoittaa teoksen kanteen. Varsinkin kun Haaran ja Raittilan lisäksi tutkimukseen on osallistunut myös Matleena Kantola,

jonka opinnäytetyötä on hyödynnetty toisessa luvussa, mutta ”graduntekijänä” hänen nimeään ei ole mainittu lainkaan kannessa. Niin ikään viidennen luvun haastatteluihin on osallistunut useampi pallerö.